

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ ЕКОНОМІКИ НА ОСНОВІ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Закономірно, що в умовах обов'язкового запровадження у вищій школі України ідей Болонської декларації ВНЗ змушені будуть переглядати стратегію розвитку, орієнтуючи її на забезпечення відповідності продукту підготовки фахівців вимогам споживачів. Таким чином, ВНЗ об'єктивно приходять до маркетингової концепції проектування з орієнтацією на інноваційний продукт системи підготовки фахівців, а основною конкурентною перевагою стає її якість.

У сучасних умовах формування ринкових відносин і розвитку конкуренції стає актуальним проектування системи підготовки фахівців, заснованих на використанні методів і засобів забезпечення її якості. В основі системи підготовки бакалаврів економіки, згідно з поглядами прихильників суспільства вільного ринку, лежить можливість виміру її якості у форматі етичного забезпечення співзвучності інтересів суспільства і самокерованого індивіда.

Гарантія якості підготовки бакалаврів економіки стає візитною карткою планованих і досягнутих результатів. Вона залежить від прийнятих професійних освітніх стандартів, міжнародних норм якості ISO. Гарантія якості спрямована на одержання стійких результатів, впливає на характер оцінювання результатів студента і допомагає прийняттю рішень щодо сертифікації ВНЗ. В умовах, коли якість навчання є рушійною силою технологічного і суспільного прогресу, гарантія якості здобуває свої власні якісні аспекти, що впливають на зміни освітніх стандартів і навчальних програм. Вона стає основним чинником, який визначає механізми і процесуальні характеристики системи підготовки фахівців і впливає на забезпечення відповідності ринку її кінцевого продукту. Постійна мобілізація викладачів, зростання свідомості і прагнення до удосконалення сприяють забезпеченню якості. Нині гарантія якості досягається більше через стратегії оцінювання, ніж через контроль відповідності на виході. З одного боку, гарантія якості є основою для акредитації ВНЗ, контролю, моніторингу і сертифікації їхньої діяльності. З іншого, – вона висуває на передній план проблеми професіоналізації персоналу ВНЗ і підвищення якості підготовки фахівців, проектування якої здійснюють висококваліфіковані викладачі і керівники, реалізуючи сучасну стратегію.

Зазначимо, що під впливом соціальних аспектів ця нова стратегія підтримує створення цивілізованого демократичного суспільства, яке характеризується активною участю освічених громадян у його житті і враховує високий професійний потенціал ВНЗ. Однак, професійна кваліфікація багатьох викладачів чітко прив'язана до конкретних потреб індустріального суспільства, яке здає свої позиції. Суспільство знання, яке йде на його зміну, в більшій мірі орієнтується на зовнішній світ і йому потрібний інший тип фахівця, носія ідей цього суспільства.

В очікуванні акредитації незалежними міжнародними агентствами деякі українські ВНЗ розпочали створення системи управління якістю, однак багато з них поки ще не мають необхідних знань у галузі сучасних підходів і тенденцій розвитку управління якістю освіти. Недостатньо використовується комплекс міжнародних стандартів ISO серії 9000, концепція Загального управління якістю (TQM). У Полтавському університеті економіки і торгівлі створено окремий підрозділ – науково-методичний центр управління якістю освітньої діяльності. Його функція методичного забезпечення управління якістю передбачає моніторинг і аналіз процесів з метою їхнього удосконалення.

Проектуючи систему якості підготовки бакалаврів економіки, ми орієнтувалися на міжнародні стандарти ISO. Нам було важливо перейти від підготовки бакалаврів економіки, орієнтованої на пропозицію, до орієнтованої на попит, і цьому сприяли стандарти ISO, відправною точкою яких були вимоги споживача. Це спонукало до оцінювання знань і якості виконання завдань на практиці чи в умовах моделювання

практичної діяльності. Принцип сертифікації ISO вимагав перевірки або оцінювання якості фахівця безпосередньо на професійному робочому місці.

Побудова системи управління якістю освіти у Полтавському університеті економіки і торгівлі дозволила впровадити основні принципи TQM: орієнтація системи підготовки бакалаврів економіки на споживачів, від задоволення вимог яких залежить конкурентноздатність ВНЗ; безперервне удосконалення процесів проектування системи підготовки фахівців економіки; забезпечення участі керівництва і викладачів у вирішенні проблем якості; централізація зусиль у проектуванні системи підготовки бакалаврів економіки на людях і їх взаєминах; орієнтація на попередження невідповідностей; уявлення проектування даної системи як безперервного процесу, коли якість кінцевого об'єкта (підготовленості бакалавра економіки) є наслідком досягнення відповідної якості на всіх попередніх етапах цього процесу.

Ознайомлення з міжнародними стандартами ISO показало, що проектування і впровадження в навчальний процес інноваційних систем має відповідати критеріям якості. Об'єктивного перегляду з позиції якості потребували всі структурні елементи системи підготовки бакалаврів економіки – мета, зміст, технологія її організації і структура, принципи навчання, педагогічна майстерність викладачів.

Є два основні підходи до виділення критеріїв відповідності системи підготовки бакалаврів економіки на ринку освітніх послуг: перший базується на інституціональному рівні – її якості; другий – на реально досягнутих результатах і якості їх оцінювання.

Перший підхід до забезпечення гарантії якості заснований на удосконаленні системи підготовки бакалаврів економіки у ВНЗ і центрах підготовки. Нормативи і стандарти визначають навчальні плани і відповідні витрати; засоби на сертифікацію послуг ВНЗ, оцінювання студентів; оцінювання адекватності відділення (факультету), викладачів, кураторів; оцінювання відповідності устаткування і приміщення. Для оцінювання проекту підготовки бакалаврів економіки, починаючи від розробки і закінчуючи проведенням навчання, ми скористалися критеріями цього підходу, у зіставленні з якими здійснювалася перевірка релевантності системи підготовки бакалаврів економіки ринкові освітні послуг. Такими критеріями були: навчальні плани з погляду навчання компетентності, вказаній у державних (галузевих) освітніх стандартах, адекватних цільовій професійній підготовці; високий професіоналізм викладачів, адміністрації; взаємодія викладачів і співробітників з роботодавцями для узгодження змісту підготовки бакалаврів економіки і направлення студентів на виробниче навчання на підприємства; обладнання та його придатність для цільової підготовки; процес відбору студентів на навчання; організація проведення іспитів; працевлаштування випускників на роботу за спеціальністю.

Оцінювання якості проекту системи професійної підготовки за цього підходу могло бути повністю завершеним тільки після закінчення навчання і працевлаштування випускників (або факту неможливості працевлаштуватися). Ця модель моніторингу не могла зробити достатнього впливу на процес, адже контроль якості підготовки бакалаврів економіки за цього підходу здійснювався традиційними методами, тобто заключною перевіркою відповідності одержаного продукту запланованим вимогам. Звідси необхідно було звернутися до другого підходу на основі компетентності, який є популярним у наш час у розвинутих країнах. У центрі уваги було оцінювання результатів, виражених у компетентності, яку демонстрував студент, а не процес навчання. Компетентність можна продемонструвати незалежно від того, де саме її набув. Підхід відокремлював демонстрацію компетентності від структури навчальної програми, під час якої ця компетентність була одержана і передбачала, що: студент демонстрував уміння виконати якусь роботу чи одержував позитивний результат у реальній ситуації виконання професійних функцій; навчання відбувалося незалежно від року навчання студента і в будь-якому місці (підприємство, ВНЗ, громадська організація); оцінювання виконувалося третьою стороною (контролюючим органом), яка не пов'язана з місцем проведення навчання; орган, який сертифікував, представляв інтереси всіх сторін однаково, не віддаючи нікому переваги; особи, які проводили оцінювання і завіряли її своїми підписами, мали спеціальну підготовку і сертифікати; визначальними

у перевірці була професійна компетентність; застосовувалися Європейські норми гарантії якості, які розроблені для оцінювання послуг і фахівців (EN 45013).

Ознайомлення з міжнародними стандартами серії ISO 9001 показало, що виділені параметри якості дещо повторюють елементи системи підготовки бакалаврів економіки, тому ми використали їх для її проектування. Модифікувавши їх до завдань нашого дослідження, ми реалізували комплекс заходів для переведення механізму управління системою підготовки бакалаврів економіки у якісно новий стан – досягнення показників її якості. Ці заходи мали визначитися ще на етапі проектування.

У процесі дослідження система якості будувалася так, щоб гарантувати адекватне управління процесом. Стосовно проектування системи підготовки бакалаврів економіки ці елементи системи якості мали свою специфіку й особливості дії. Система якості мала два взаємозалежних аспекти: запити й очікування споживачів освітніх послуг (студентів і роботодавців) та їх постачальника (викладача), задоволення яких і стало ключовою метою системи підготовки бакалаврів економіки під час експерименту з метою проектування якості її елементів нами була розроблена модель, яка дозволила реалізувати ланцюг “мета – результат”.

На основі міжнародних стандартів ISO 9001 розроблена оригінальна модель якості даної системи. Для проектування системи підготовки бакалаврів економіки було прийняте рішення деякі елементи моделі системи якості ISO 9001 виключити як несуттєві для освіти, а деякі – об'єднати. Виключені пункти: управління менеджментом, система якості і закупівля. Об'єднаними стали пункти (10,11,12); (13,14); (15,16). У результаті залишилося тринадцять елементів системи якості підготовки бакалаврів економіки, для кожного з яких було виділено інваріантну структуру їх опису з позицій міжнародних стандартів. Було одержано двовимірну матричну модель проектування системи підготовки бакалаврів економіки, у якій по вертикалі подані компоненти складових якості її елементів, а по горизонталі – розгортання кожного елемента згідно зі складовими системи підготовки бакалаврів економіки.

Елементами системи якості взяті: аналіз контрактів (вхідний рівень); управління проектуванням, документами, підготовкою студентів; ідентифікація і відслідковування; управління процесами, контролем, невстигаючими студентами; форми і способи збереження документів; внутрішній аудит якості; навчання проектантів дидактичних систем; обслуговування; статистичні методи. Складовими якості дидактичної системи – якість результату, якість змісту, якість технологій, якість оцінювання, якість організації, якість персоналу. Кожна клітинка матриці наповнювалася певним змістом, що дозволило аналізувати якість проекту.

Якість кінцевого продукту функціонування системи підготовки бакалаврів економіки визначалася ще на стадії її проектування. Під час констатуючого етапу експериментального дослідження експерти вказали на такі найбільш важливі аспекти, які впливали на якість підготовки бакалаврів економіки: 1) системний підхід, який сприяв верифікації та формуванню структури даної системи, забезпечував якісний навчальний процес на документальній основі – згідно з вимогами ECTS, державного стандарту чи професіограми бакалавра економіки (на цей чинник вказали 92% респондентів – слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічного факультету Міжгалузевого інституту підвищення кваліфікації при Полтавському університеті економіки і торгівлі); 2) менеджмент (відповідальність проектантів), який дав змогу визначити, сформулювати і запровадити проект системи підготовки бакалаврів економіки, спрямований на забезпечення її високої якості, передбачав: зобов'язання проектантів щодо якості фахівця, орієнтацію на споживача освітніх послуг (студента), відповідальність і обмін інформацією, моніторинг якості з боку керівництва (86% респондентів); 3) навчальне середовище, яке акцентувало увагу на ресурсах (кадрових, матеріальних, технічних, інформаційних), що впливали на якість системи підготовки бакалаврів економіки (83% респондентів); 4) вимірювання, аналіз і удосконалення допомагали ідентифікувати процедури моніторингу, необхідного для підтримки і удосконалення якості фахівця (79% респондентів).

Отже, проектування в діяльності педагога – складне, самостійне явище, розуміння якого неможливе без звернення до сучасних вимог міжнародних стандартів серії

ISO 9001. Запропонована нами матрична модель дозволила виявити сильні і слабкі сторони проекту системи підготовки бакалаврів економіки і внести необхідні зміни відповідно до вимог системи якості. Такий підхід до проектування в остаточному підсумку підвищив культуру проектування викладача і студента.

Таким чином, якість системи підготовки бакалаврів економіки, з одного боку, розглядається як якість її кінцевого результату (підготовленості фахівців) і, з іншого боку як сукупність якісних характеристик самої системи їх підготовки, реалізації її складових і результатів. Отже, говорячи про якість системи підготовки бакалаврів економіки, слід, насамперед, мати на увазі такий критерій мети діяльності ВНЗ як випуск професійно підготовлених економістів, які завершили навчання за основною освітньою програмою бакалавра й успішно склали атестацію за весь термін навчання, що підтвердилося видачею дипломів установленого зразка.

На основі міжнародних стандартів ISO серії 9000:2000 та 9001:2008, ми: визначали цільові групи споживачів системи підготовки бакалаврів економіки й ідентифікували їхні вимоги; обґрунтували політику і мету проектування даної системи, узгоджену зі стратегією розвитку ВНЗ; визначали процеси, необхідні для проектування; сформували матрицю розподілу повноважень і відповідальності за якість фахової підготовки бакалаврів економіки; установлювали послідовність і взаємодію процесів; проводили опис процесів згідно з вимогами міжнародних стандартів ISO; формували вимоги до інформаційного забезпечення і документального оформлення системи підготовки бакалаврів економіки; забезпечували корекцію інформаційного забезпечення і документального оформлення системи підготовки бакалаврів економіки.

Андрій Цина, Валентина Цина

РОЗВ'ЯЗОК ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІЗ ПОЗИЦІЙ УСІХ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН

Значний потенціал науково-освітнього комплексу сучасної України сприяє тому, що вища освіта дедалі ставатиме масовішою. Уже сьогодні всі випускники загальноосвітніх навчальних закладів країни мають потенційну змогу (за ліцензованими обсягами прийому на навчання) стати студентами вищих навчальних закладів. Стрімке розширення в ХХІ ст. охоплення молоді від 17 до 23 років вищою освітою перетворює останню в головний напрям виходу майже всієї нової генерації на ринок праці.

Водночас, за даними Міністерства освіти і науки України, у сфері загальної освіти середній рівень кваліфікації багатьох педагогів недостатньо високий. Причиною цього є застарілість системи підготовки вчителя. Недостатня усвідомленість 17-18-річними абітурієнтами наявності в себе педагогічного хисту, нечітке бачення випускниками педагогічних вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) свого життєвого шляху, неможливість уявити професійну кар'єру та неадекватна оцінка професійно-педагогічної перспективи обумовлює небажання значної частини випускників працювати в школі, коли після перших місяців роботи по закінченні університету настає розуміння, що школа – «це не моє». Такі помилки дорого коштують і самій молодій людині, і суспільству, які марно витрачають величезну кількість зусиль і коштів [2, с. 2].

Відсутність у випускників готовності до педагогічної роботи за спеціальністю вчителя може бути пояснена також підвищенням шансів, за наявності вищої освіти, на отримання широкого спектра робочих місць у інших галузях; неадекватністю уявлень про реалії професійно-педагогічної діяльності; диспропорціями в структурі підготовки спеціалістів. Низькі показники працевлаштування і невисока заробітна плата випускників ВНЗ обумовлює таке їх становище на ринку педагогічної праці, як відторгнення цим ринком компетенцій, сформованих вищою школою, що змушує молодих спеціалістів працевлаштовуватися не за фахом. Звідси виникають проблеми адаптаційного плану в ході професійної підготовки у ВНЗ і під час працевлаштування: